

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Kacz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes harmadik könyve

***Széfer Vájikrá* – סֵפֶר וַיִּקְרָא**

Kiadja az
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG
és a CHÁBÁD LUBAVICS
ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET
BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelésel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a *Soóban* elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettségpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratok közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiainak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakasz héber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *راسي@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

פְּרֻשַׁת אֶחָרִי (3Mózes 16–18.) **Ácharé**

A hetizakasz tartalmából

- Nádáv és Ávihu halálát követően az Örökkévaló óva int a „szentségbe” való illetéktelen belépéstől. Csupán egyetlen személy, a *kohén gádol* (a főpap) és ő is csupán egy évben egyetlen egyszer léphet be a Szentély legbelső helyiségébe, hogy ott felajánlja a megszentelt füstölőszert az Örökkévalónak. (3Mózes 16:1–2.)
- Egy másik jellemzője az engesztelő napi szolgálatnak a sorsvetés, amelynek során eldől, hogy két kecskebak közül melyik áldoztassék fel Istennek és melyiket küldjék el, hogy magával vigye Izrael bűneit a pusztaságba. Ezen kívül még különböző más áldozatok is voltak, amelyek egy részét a vérrel együtt a kinti oltáron, más részének véréért pedig a Szentek Szentjében ajánlották fel. A „kinti” (Szentek Szentélyén kívüli) szolgálatot az egész évi díszes ruhájában végezte a főpap, amikor azonban a Szentek Szentjébe lépett, egyszerű fehér ruhát öltött. Minden ruhacsere alkalmával meg kellett mosnia kezét és lábát. (3Mózes 16:3–34.)
- A hetizakasz óva int attól, hogy állat- és lisztáldozatot a Szentélyen kívül bárhol máshol hozzanak, megtiltja a vér fogyasztását, és részletesen tárgyalja azokat a törvényeket, amelyek tiltják a vérfertőzést, illetve más hasonlóan tilos nemi érintkezéseket. (3Mózes 17–18.)

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן, בְּקִרְבָּתָם לְפָנֵי יְהוָה נִימְתוּ. (ויקרא טז, א)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez, Áron két fiának halála után, midőn közeledtek az Örökkévaló színe elé, és meghaltak. (3Mózes 16:1.)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן וַגּוֹמֵר
 Áron két fiának halála után... – מַה תִּלְמֹד לֵאמֹר – Mit akar ez mondani?¹ – הֲיָה רַבִּי –
 אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹשְׁלֵי מִשְׁלַח – Elázár ben Ázárjá rabbi erre egy példázatot szokott
 mondani – לְחֹלֶה – egy betegről, – שֶׁנִּכְנַס אֶצְלוֹ רוֹפֵא – akihez bemegy egy orvos –
 וְאָמַר לוֹ – és így szól hozzá: – אַל תֹּאכַל צֹנֶן – „Ne egyél hideget – וְאֵל תִּשְׁכַּב בְּטַחֵב – és
 ne fekjüdj nyirkos helyen!” – בָּא אַחֵר – Jön egy másik [orvos] – וְאָמַר לוֹ – és azt
 mondja neki: – אַל תֹּאכַל צֹנֶן – „Ne egyél hideget – וְאֵל תִּשְׁכַּב בְּטַחֵב – és ne fekjüdj
 nyirkos helyen, – שְׁלֵא תָמוּת – nehogy meghalj, – כְּדֶרֶךְ שְׁמַת פְּלוֹנִי – mint ahogy már
 korábban meghalt x.y.” – זֶה זֶרְזוּ יוֹתֵר מִן הָרֵאשׁוֹן – Ez jobban buzdította, mint az első,

¹ Miért fontos tudatni velünk, hogy az itt leírtak a két fiú halála után történtek?

– אחרי מות שני בני אהרן – „...Áron két fiának halála után” – לְכֹךְ נֶאֱמַר – ezért van írva: –

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אַחֲיֶיךָ וְאֵל יִבְיָא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבַּיִת לַפְּרֻכָּת, אֶל פְּנֵי הַכַּפְּרֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת כִּי בַעֲנֹן אֲרָאָה עַל הַכַּפְּרֹת. (ויקרא טז, ב)

És mondta az Örökkévaló Mózesnek: Szólj Áronhoz, a testvéredhez, hogy ne menjen be minden időben a szentélybe, a függönyön belül, a földél elé, amely a ládán van, hogy meg ne haljon, mert a felhőben megjelenek a földél felett. (3Mózes 16:2.)

– וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אַחֲיֶיךָ וְאֵל יִבְיָא בְּדַרְכֶּךָ – Nehogy meghaljon – שְׁלֹא יָמוּת – **...Szólj Áronhoz, a testvéredhez, hogy ne menjen be...** – שְׁמַתוֹ בְּנֵיּוֹ – [ugyanolyan] módon, mint ahogyan a fiai haltak meg.

– מֵהַמִּזְבֵּחַ – Mert ha [a megfelelő rítus nélkül] lép be, – הוּא מָת – meghal.

– **...mert a felhőben megjelenek a földél felett.** – כִּי תִמִּיד אָנִי – עם עמוד ענני – Mivel folytonosan megjelenek ott – נִרְאָה שָׁם – és mivel Schiná-m kinyilatkoztatása jelen van ott, – יִזְהָר – [Áron] legyen óvatos, – שְׁלֹא יִרְגִיל לְבֵא – nehogy hozzászokjon [a Szentek Szentjébe való] belépéshez. – זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ – Ez [a vers] egyszerű jelentése. – אֲבֻלְצֵי – A bölcsek [pedig] úgy magyarázták ez: – אֵל יִבְיָא – Ne jöjjön [be], – כִּי אִם בַּעֲנֹן הַקֹּדֶשׁ – kivéve az illatfelhővel – בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – Jom Kipurkor.²

בְּזֹאת יִבְיָא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ, בְּפֶרֶךְ בֶּן בְּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה. (ויקרא טז, ג)

Ezzel menjen be Áron a szentélybe: egy fiatal tulokkal vétekáldozatul és egy kossal égőáldozatul. (3Mózes 16:3.)

– [A „bözot” szó] גִּימְטְרִיאָ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע מְאוֹת וְעֶשְׂרִים – **Ezzel (bözot)...**³ – utalás az első Szentély [fennállásának időtartamára].⁴

– **Ezzel menjen be Áron...** – וְאֵל יִבְיָא אַהֲרֹן וְגוֹמֵר – És ezzel sem minden alkalommal, – כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – hanem [csupán] jom kipurkor, – כְּמוֹ – amint az a szakasz végén kifejtésre kerül:⁵ – בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי – „...a hetedik hónapban, a hónap tizedik napján.”

² Lásd a 12-13. verset.

³ A „bözot” nyelvtanilag helytelennek tetszik, részint azért, mert Áron több állatot áldozott, s így inkább többes számú mutató névmást – „böéle” (ezekkel) – kellett volna használni.

⁴ Amely 2928-tól 3338-ig (i. e. 832-től 422-ig) állt.

⁵ 3Mózes 16:29.

כְּתוּבָה בְּדֵשׁ יִלְבָּשׁ וּמְכַנְסֵי בְּדֵי יְהוָה עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵי בְּדֵי יַחְגֹּר וּבְמַצְנֶפֶת בְּדֵי יֶצְנֶף, בְּגָדֵי
קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבָשֶׁם. (ויקרא טז, ד)

A szent lenköntöst vegye fel, lennadrág legyen testén, lenövvel övezze magát, és lensüveget tekerjen fejére; ezek a szent ruhák; füröszse meg testét vízben, és vegye fel azokat. (3Mózes 16:4.)

שְׂאִינוּ – Azt tudhatjuk meg ebből, – מְגִיד – **...lenköntöst...** – כְּתוּבָה בְּדֵי יַחְגֹּר – a בְּשָׂמוֹנֵה בְּגָדִים – a nyolc ruhájában, – שְׂמֵשׁ בְּהֵם בַּחוּץ – amelyekben kívül szolgál, – שֵׁשׁ בְּהֵם זָהָב – mivel azokban arany van. – לְפִי שְׂאִין קְטָגוֹר נַעֲשֶׂה סִנְגוֹר – Hiszen a „vádoló”⁶ nem lehet „védő” [a Szentek Szentjében]. – אֶלָּא – Hanem – בְּאַרְבָּעָה – négy darab [ruhá]ban [szolgál a főpap], – כְּכֹהֵן הַדְּיוּט – mint az egyszerű kohén, – וְכֵלָן שֶׁל בּוּץ – melyek mindegyike lenből készül.

שִׁיְהוּ מִשָּׁל הַקֹּדֶשׁ – A Szentély tulajdona kell, hogy legyenek.

כְּתוּבָה בְּדֵי יַחְגֹּר – **...tekerjen [fejére]...** – [Ez úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: – יָחַת בְּרִישֵׁיהָ – „jáchét bőrésé,”⁷ – יָנִיחַ בְּרִאשׁוֹ – „helyezzen fejére,” – כָּמוֹ – mint [ahogyan a] „és letette (vátánách) [József] ruháját”⁸ [szövegrészben], – וְאַחֲתָתָהּ – a „vááchitóté” [szóval fordítja Onkelosz].

אֹתוֹ הַיּוֹם – Azon a napon⁹ – טָעוֹן טְבִילָה בְּכָל חֲלִיפוֹתָיו – minden öltözködéskor szükséges volt megmerülnie. – מְעַבְדֵת פָּנִים – Öt alkalommal – הָיָה מְחֻלָּף – kellett ruhát váltania – וְחָמֵשׁ פְּעָמִים – illetve külső munka és belső munka között, – לְעַבְדֵת חוּץ – az aranyruhákat a lenruhákra – וּמְבַגְדֵי לָבָן – és a lenruhákat az aranyruhákra. – וּמְשִׁנָּה – Minden egyes átöltözéskor – וּבְכָל חֲלִיפָה – szükséges volt megmerülnie, – וּשְׁנֵי קְדוּשֵׁי יָדַיִם וְרַגְלָיִם – és kétszer mindkét kezét és lábát megmosnia – מִן הַכַּיּוֹר – a rézmedencé [vizé]ből.

⁶ Az arany, amely az arany borjúra emlékeztet.

⁷ „Húzzon fejére.” A *cánáf* ige rendszeren azt jelenti: „körülteker,” ebben a kontextusban: rátekeri a turbánt a *kohén* fejére; ezért jegyzi meg Rási, hogy itt a szó értelme: „(rá)helyez,” mivel ehhez a művelethez a Tórában megszokott ige a *szum* – „(rá)helyezni” –, lásd 2Mózes 29:6. és 3Mózes 8:9. Versünkhöz a Targumból, vagyis az Onkelosz-féle arámi Tóra-fodításból hozza a bizonyítékot, mivel Onkelosz a *jicnof* szót a „helyezzen/húzzon [fejére]” kifejezéssel fordítja.

⁸ 1Mózes 39:16.

⁹ Jom kipurkor.

וּמֵאַתַּת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֹטָאת, וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה. (ויקרא טז, ה)

És vegyen Izráel fiainak községétől két kecskebakot vétekáldozatnak és egy kost égőáldozatnak. (3Mózes 16:5.)

וְהִקְרִיב אֶהָרֶן אֶת פֶּר הַחֹטָאת אֲשֶׁר לוֹ, וְכֹפֶר בַּעֲדוֹ וּבְעֵדוֹ בֵּיתוֹ. (ויקרא טז, ו)

És mutassa be Áron a vétekáldozat tulkát, amely az övé, és szerezzен engesztelést n a maga és háza számára. (3Mózes 16:6.)

הוא – ...a vétekáldozat tulkát, amely az övé... – אֶת פֶּר הַחֹטָאת אֲשֶׁר לוֹ – Ez az, amit fentebb említ [a Tóra]¹⁰, – וְלִמְדֶךָ בָּאֵן – és [ez] azt tanítja neked itt, – שְׁמֹשְׁלוֹ הוּא כָּא – hogy [az áldozati állat] az ő [vagyona]ból jön¹¹ – מִשָּׁל צְבוּר – és nem köz[pénz]ből.¹²

– ...és szerezzен engesztelést a maga és háza számára. – וְכֹפֶר בַּעֲדוֹ וּבְעֵדוֹ בֵּיתוֹ – Megvallja fölötте bűneit – וְעֹנוֹת בֵּיתוֹ – és háznépe bűneit.

וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים, וְהֶעֱמִיד אֹתָם לְפָנָי יְהִינֶה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. (ויקרא טז, ז)

És vegye a két bakot, állítsa oda az Örökkévaló színe elé, a találkozás sátrának bejáratához... (3Mózes 16:7.)

וְנָתַן אֶהָרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גּוֹרְלוֹת, גּוֹרֵל אֶחָד לִיהִנֶּה וְגוֹרֵל אֶחָד לְעֹזָאֵל. (ויקרא טז, ח)

...és vessen Áron sorsot a két bakra: egy sors az Örökkévaló része és egy sors Ázázél részére. (3Mózes 16:8.)

– ...és vessen Áron sorsot a két bakra... – וְנָתַן אֶהָרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גּוֹרְלוֹת – Egy [kecskebakot] a jobbára állít, – וְאֶחָד לְשֵׂמְאל – egyet pedig a baljára, – וְנִוְתַן שְׁתֵּי יָדָיו בְּקַלְפֵי – majd behelyezi mindkét kezét a [sorshúzó] urnába, – וְנִוְטַל גּוֹרֵל בְּיָמִין – és veszi az egyik sorscédulát a jobbába – וְנִוְתַן עֲלֵיהֶם – majd ezeket rájuk¹³ helyezi. – אֶת שְׁכָתוֹב בוֹ – az annak társát a baljába, – הוּא לְשֵׁם – [Az az állat,] amelyiknek [céduláján] az áll: „láSém,” –

¹⁰ A 3. versben.

¹¹ Vagyis abból vásárolja meg.

¹² Mivel a szöveg hozzáteszi: „amely az övé,” ahelyett, hogy csupán csak az állna benne: „az ő vétekáldozati tulkát.”

¹³ Vagyis az állatokra.

[feláldoztatik] a Névnek¹⁴, – וְאֵת שְׂכֵתוֹב בּוֹ לְעִזְאֵל – [az] pedig, amelyiknek [céduláján] az áll: „Ázázélnek,” – מִשְׁתַּלַּח לְעִזְאֵל – az elküldetik Ázázélnek.

עִזְאֵל – ...Ázázél... – הוּא הָר עֶז וְקָשָׁה – egy zord és kíméletlen hegy,¹⁵ – צוּק גְּבוּהַ – egy magas szikla, – שְׁנֵאָמַר אֶרֶץ גְּזֹרָה – amint írva van: „kietlen földre,”¹⁶ – הַתּוֹכָה – [a gözérá szó ugyanis azt jelenti:] „elvágtott/elszakított.”¹⁷

וְהַקָּרִיב אֶהְרֵן אֶת הַשְּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לִיהֲנֶה, וְעָשָׂהוּ חֲטָאָת. (ויקרא טז, טז)

És mutassa be Áron a bakot, amelyre az Örökkévaló részére esett a sors és készítse el vétekáldozatnak. (3Mózes 16:9.)

עִזְאֵל – ...és készítse el vétekáldozatnak. – כְּשִׁמְנֵיחַ הַגּוֹרֵל עָלָיו – Amikor ráhelyezi a sorscédulát, – קוֹרָא לוֹ שֵׁם – akkor néven nevezi¹⁸, – וְאָמַר לְהַ' – חֲטָאָת – mondván: „vétekáldozat az Örökkévalónak.”¹⁹

וְהַשְּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לְעִזְאֵל יַעֲמַד חַי לְפָנַי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו, לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעִזְאֵל הַמִּדְבָּרָה. (ויקרא טז, י)

Az a bak pedig, amelyre a sors Azázél részére esett, állíttassék elevenen az Örökkévaló színe elé, hogy engesztelést végezzenek rajta, elküldvén azt Azázélnek a pusztába. (3Mózes 16:10.)

יַעֲמַד חַי – ...állíttassék elevenen... – כְּמוֹ יַעֲמַד חַי – [A *jáámád* – „állítsák” – alak] olyan, mint a *juámád* [alak] – עַל יְדֵי אֲחֵרִים – mások által,²⁰ – אֲרָמִי וְתַרְגוּמוֹ – arámi fordítása pedig: – יִתְקַם כַּד חַי – „*jitákám kád cháj*” („állíttassék [oda], amikor [még] él”). – מַה תִּלְמוּד לּוֹמַר – Miért mondja ezt a Tóra? – לְפִי שְׁנֵאָמַר לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעִזְאֵל – Mert amint írva van: „elküldvén azt Azázélnek,” – וְאֵינִי יוֹדֵעַ – és nem tudom, – לְכַךְ נֹאמַר – hogy vajon a halálba vagy életre küldik-e el, – אִם לְמִיתָה אִם לְחַיִּים – ezért áll [a szövegben]: „állíttassék elevenen,” – עַמְדָתוֹ חַי עַד שִׁישְׁתַּלַּח –

¹⁴ *láSém*, „a Névnek,” vagyis az Örökkévalónak.

¹⁵ Az *ázázél* kifejezés az *áz* – „zord/szigorú” – és az *él* – „erős/hatalmas/kíméletlen” – szavak összetételéből ered. Lásd 1Mózes 31:29 és a hozzá fűzött Rási-kommentárt.

¹⁶ 22. vers

¹⁷ Ázázél tehát egy a pusztaság közepén elhagyatottan álló kopár sziklaszirt.

¹⁸ Vagyis áldozatnak nyilvánítja.

¹⁹ A „készítse el” itt biztosan nem az állat levágására utal, mivel az állat levágásáról a 15. versben van legelőször szó. Itt ez a szó csakis az állat vétekáldozatnak való kijelölésére utalhat (*Mizráchi*).

²⁰ Ez egy passzív alak (*hof'ál*), a műveltető *hif'il* alak passzív formája. Esetünkben az *ámád* alak (*páál*) azt jelenti: „áll,” *heemid*, azt jelenti: „[valakit] állásra bír” és *huámád*: „[valaki] állásra van bírva,” avagy „állítatik.”

[vagyis] elevenen áll, amíg el nem küldik; – מִבְּאֵן שְׁשְׁלִיחוֹתוֹ לְמִיתָה – [és] ebből [megtudom], hogy a halálba küldik.²¹

וְשִׁתְּוֶדָּה עָלָיו – ...**hogyan engesztelést végezzenek rajta...**²² – וְשִׁתְּוֶדָּה עָלָיו – hogy vallja meg rajta, – כְּדִכְתִּיב – amint írva van:²³ – וְהִתְוֶדָּה עָלָיו וְגוֹמֵר – „és vallja meg rajta stb.” [bűneiket és vétkeiket].

וְהִקְרִיב אֶהְרֵן אֶת פֶּר הַחֹטְאֹת אֲשֶׁר לוֹ וְשָׁחַט אֶת פֶּר הַחֹטְאֹת אֲשֶׁר לוֹ.
(ויקרא טז, יא)

És mutassa be Áron a vétékáldozat tulját, amely az övé, és szerezzon engesztelést a maga és házanépe számára; és vágja le a vétékáldozat tulját, amely az övé. (3Mózes 16:11.)

וְכִפֹּר בְּעֵדוֹ וְגוֹמֵר – ...és szerezzon engesztelést a maga [és házanépe számára]... – וְדוּי שְׁנֵי – Ez egy második bűnvallomás²⁴ – עָלָיו – magáért – וְעַל אֶחָיו – és testvéreiért, a kohénokért, – שֶׁהֵם כֻּלָּם קְרוּיִים בֵּיתוֹ – mert őket nevezik „háza népének”, – שְׁנֵי אֶהְרֵן בְּרָכוֹ אֶת ה' וְגוֹמֵר – ahogy írva van:²⁵ – „Áron házanépe áldjátok az Örökkévalót!...” – מִבְּאֵן – Innen tudjuk, – שֶׁהֵם כֻּלָּם – hogy a kohénok [bűneire] – מִתְּכַפְּרִים בּוֹ – az (a főpap áldozata) hozott megbocsátást. – וְכָל – ha tisztátalanul tartózkodtak a Szentélyben, – וְקִדְּשׁוּ – vagy ha tisztátalanul [ettek] a szent ételből, – כְּמוֹ שְׁנֵי אֶהְרֵן – ahogy írva van:²⁶ – וְכִפֹּר עַל הַקִּדְּשׁ מִטְּמֵאת וְגוֹמֵר – „És szerezzon engesztelést a szentség számára...”.

וְלָקַח מִלֵּא הַמִּחְתָּה גִּחְלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמִלֵּא חֲפָנָיו קִטְרֹת סַמִּים דָּקָה,
וְהִבִּיא מִבֵּית לְפָרְכָת. (ויקרא טז, יב)

Vegyen teli serpenyővel izzó parazsat az oltárról az Örökkévaló színe előtt, és egy teli marokkal finomra őrölt fűszeres füstölőszert, és vigye be a függönyön belül; (3Mózes 16:12.)

מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ – ...az oltárról... – הַחִיצוֹן – A kinti [oltárról].²⁷

²¹ Vagyis elevenen küldik ki a pusztába, ahol aztán az állat elpusztul.

²² Rási itt azt magyarázza el, miért az *álav* vagyis a „rajta” szó szerepel a szövegben, és miért nem úgy hangzik: „hogyan engesztelést végezzenek vele.”

²³ Lentebb 21. vers.

²⁴ Azon túl, ami a 6. versben már megemlíttetett.

²⁵ Zsoltárok 135:19.

²⁶ 3Mózes 16:16.

²⁷ A vers következő szavai: „az Örökkévaló színe előtt,” jelzik, hogy ez arra az oltárra utal, amelynek egy része szentebb helyen található, mint a többi része, ahogyan ezt Rási a

– מצד שְׁלִפְנֵי הַפֶּתַח – **...az Örökkévaló színe előtt...** – מִלְּפָנֵי הַ' – [A Szentélybe való] bejárat felőli oldaláról, – וְהוּא צִד מְעֵרְבִי – és ez a nyugati oldal.²⁸

– מֵה תִּלְמוּד לִזְמַר דְּקָה – **...finomra órölt...** – דְּקָה – Miért mondja a vers, hogy „finomra órölt”? – וְהֵלֵא כָּל הַקְּטֹרֶת דְּקָה הִיא – [Végtére is] nem minden füstölőszer finomra órölt, – שְׁנֶאֱמַר – amint írva van:²⁹ – וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הֶרֶק – „És dörzsölj belőle egy részt finomra...”? – מִן הַדְּקָה – [Itt] inkább [arról van szó, hogy] a finomnál is finomabbra [órölt] kell legyen, – מֵעַרְבֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים – mert a jom kipur előtti napon – הָיָה מְחֻזְרָה לַמִּזְבֵּחַ – vissza kell raknia a mozsárba.³⁰

וְנִתְּנָה אֶת הַקְּטֹרֶת עַל הָאֵשׁ לְפָנֵי יְהוָה, וְכִסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת. (ויקרא טז, יג)

...és tegye a füstölőszert a tűzre az Örökkévaló színe előtt, hogy a füstölőszer felhője befödje a födélt, amely a bizonyágon van, hogy meg ne haljon. (3Mózes 16:13.)

– עַל הָאֵשׁ – **...a tűzre...** – שְׁבִתוֹךְ הַמִּחְתָּה – Amely a serpenyőben van.³¹
– הָאֵשׁ אֵם לֹא עֲשָׂאָה כְּחֻקָּהּ – **...hogy meg ne haljon.** – Így hát, ha nem készítette el megfelelően,³² – חֵיב מִיתָה – akkor halálbüntetéssel sújtható.³³

וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קְדָמָה, וְלְפָנֵי הַכַּפֹּרֶת יִזָּה שְׁבַע פְּעָמִים מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ. (ויקרא טז, יד)

következő kommentárjában el is magyarázza. Ez pedig csupán a kinti oltárra igaz, hiszen az aranyoltár teljes terjedelmében a Szentélyben állt.

²⁸ Lásd az előző bekezdést.

²⁹ 2Mózes 30:36.

³⁰ Hogy még finomabbra zúzza.

³¹ És amelyet bevisz a Szentek Szentjébe; ezzel a kommentárjával Rási elejét veszi az „Örökkévaló színe előtt” kitétel téves értelmezésének, a kitétel ugyanis nem a külső oltár nyugati oldalára utal, mint korábban, vagy magának a Szentélynek a külső részére, hanem a Szentek Szentjére; a „tűz” éppen ezért a füstölőszeres serpenyő tüze és nem a külső- vagy belső oltár tüze. Mi több, a főpap a füstölőszert csupán azt követően helyezte a serpenyőbe, hogy belépett a Szentek Szentjébe, és nem pedig előtte, amint azt az eretnek nézeteket valló szaduceusok állították (*Mizráchi*).

³² Ha kihagyta a füstölőszer valamelyik összetevőjét. Az itt említett bűn a füstölőszerral kapcsolatos, mivel a vers kifejezetten hangsúlyozza: „és tegye a füstölőszert,” ami egy megszorítás, és arra utal, hogy itt csakis megfelelően elkészített füstölőszerről lehet szó.

³³ Lásd a 2. vershez fűzött kommentárokat.

És vegyen a tulok véreből és hintsen ujjával a födéltre kelet felől és a födél előtt hintsen hétszer a véreből ujjával. (3Mózes 16:14.)

וְהָיָה בְּאַצְבָּעוֹ – ...és hintsen ujjával... – הִזָּאָה אַחַת בְּמִשְׁמַע – [Ez] egy hintést implikál.³⁴

וְהָיָה אַחַת – ...és a födél előtt hintsen hétszer... – וְלִפְנֵי הַפְּתַח יָזָה שִׁבְעַת – Vagyis egyszer felülre – וְשִׁבְעַת לְמַטָּה – és hétszer alulra.

וְשָׁחַט אֶת שְׁעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לְעֵם וְהֵבִיא אֶת דָּמוֹ אֶל מִבֵּית לְפָרְכָת, וְעָשָׂה אֶת דָּמוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר וְהָיָה אֵתוֹ עַל הַפְּתַח וְלִפְנֵי הַפְּתַח. (ויקרא טז, טז)

Ekkor vágja le a vétekáldozat bakját, amely a népé, vigye be vérét a kárpiton belül és cselekedjék vérevel úgy, amint cselekedett a tulok vérevel; hintse azt a födéltre és a födél elé. (3Mózes 16:15.)

אֲשֶׁר לְעֵם – ...amely a népé... – מֵה שֶׁהָפָר מְכַפֵּר – Azért [a bűnért], amiért a tulok engesztel – עַל הַכֹּהֲנִים – a kohániták érdekében, – מְכַפֵּר הַשְּׁעִיר – azért [a bűnért] engesztel a kecskebak – עַל יִשְׂרָאֵל – Izrael érdekében,³⁵ – וְהוּא הַשְּׁעִיר – és ez az a kecskebak, – שֶׁעָלָה עָלָיו הַגּוּרְלָה לְשֵׁם – amelyre a *láSém* („az Örökkévalónak”) sorscédula esett.³⁶

אֶחַת לְמַעְלָה – ...amint cselekedett a tulok vérevel... – כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר – Egyet fölé, – וְשִׁבְעַת לְמַטָּה – hetet alá.³⁷

וְכִפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם, וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲלֵ מוֹעֵד הַשָּׁבֹת אֲתָם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם. (ויקרא טז, טז)

És szerezzen engesztelést a szentség számára, Izráel fiainak tisztátalanságai miatt és bűneik miatt és a vétkeikért, és így cselekedjék a Találkozás Sátráért, amely náluk áll az ő tisztátalanságuk közepette. (3Mózes 16:16.)

עַל הַנִּכְנָסִין – ...Izráel fiainak tisztátalanságai miatt... – מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – Amiért tisztátalan [állapotban] léptek be a Szentélybe, – וְלֹא נִדְעַ –

³⁴ Mivel a vers következő része *hét* hintést ír elő „a födél *előtt*”, arra a hintésre vonatkozóan viszont, amelyet „a födéltre” kell elvégezni, nem szerepel, hogy hányszor, ezért a specifikációnak ez a hiánya csakis azt implikálhatja, hogy magár a „födéltre” csupán egyszer hintett a főpap, hiszen a Tóranak az a célja, hogy információkkal lásson el bennünket, és nem az, hogy elrejtse azokat előlünk.

³⁵ Vagyis a Szentély és szentségeinek tisztátalanná tételéért.

³⁶ Ez így magyarázatot ad arra, hogy miért szakítja félbe a főpap a tulok feláldozását és fordul a kecske felé; ezt azért teheti meg, mert ugyanazokért a bűnökért engesztel.

³⁷ Lásd Rási kommentárját az előző vershez.

לְהֵם בְּסוּף – [amiról] utána soha nem volt tudomásuk, – שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van: – לְכָל חַטָּאתָם – „...és a vétkeikért,” – וְחַטָּאת הִיא שׁוּגֵג – márpedig egy vétek [olyasvalami, ami] nem szándékos.

וּמִפְּשָׁעֵיהֶם – **...és bűneik miatt...** – אֵף הַנִּכְנָסִין מִזִּיד בְּטִמְאָה – [A kecskebak] még [azokért is engesztelést hoz, akik] szándékosan lépnek be tisztátalan [állapotban a Szentélybe].³⁸

וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד – **...és így cselekedjék a Találkozás Sátoráért...** – אַחַת – Amiképpen hintett – מִשְׁנֵיָהֶם בְּפָנִים – kettejük³⁹ [vérével] belül,⁴⁰ – אַחַת – כֶּךָ מִזָּה עַל הַפְּרֹכֶת מִבַּחוּץ – egyszer felfelé és hétszer lefelé, – וְשִׁבַע לְמַטָּה – ugyanúgy hint a szent függönyre⁴¹ kívülről, – מִשְׁנֵיָהֶם – kettejük [véréből], – אַחַת – לְמַעַלָּה וְשִׁבַע לְמַטָּה – egyszer felfelé és hétszer lefelé.

וְהָיָה כִּי תִטְמָאוּ אֶתְּמוֹתַי – **...amely náluk áll az ő tisztátalanságuk közepette.** – אֵף עַל פִּי שְׁהֵם טִמְאִים – Noha [rituálisan] tisztátalanok, – וְשִׁכְיָנָהּ בֵּינֵיהֶם – a Söchiná (az Isteni Dicsfény) [mégis] velük van.

וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאַהֲל מוֹעֵד בְּבֵאוֹ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד צֵאתוֹ, וְכֹפֵר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל קֹהֵל יִשְׂרָאֵל. (ויקרא טז, יז)

És senki se legyen a találkozás sátrában, midőn ő bemegy engesztelést szerezni a szentélybe, amíg ki nem jön és engesztelést nem szerzett a maga és háza számára és Izrael egész községe számára. (3Mózes 16:17.)

וַיֵּצֵא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְכֹפֵר עָלָיו, וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׂעִיר וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב. (ויקרא טז, יח)

Ekkor menjen ki az oltárhoz, amely az Örökkévaló színe előtt van és szerezzen engesztelést számára, és vegyen a tulok véréből és a bak véréből és tegye az oltár szarvaira köröskörül... (3Mózes 16:18.)

אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' – **...az oltárhoz, amely az Örökkévaló színe előtt van...** – זֶה מִזְבֵּחַ הַזָּהָב – Ez az aranyoltár, – שֶׁהוּא לִפְנֵי ה' – amely az Örökkévaló előtt van – בְּהִיכָל – [magában] a Szentélyben⁴². – וַיֹּמַר לְדַבַּר לְדַבַּר – És miért mondja

³⁸ Noha a szándékkal vétkező nem hozhat áldozatot, engesztelésül a vétkéért, itt az mégis meghozatik neki; mondanunk sem kell, persze, hogy ehhez valódi bűnbánatot kell tanúsítania.

³⁹ A tulok és a kecskebak.

⁴⁰ A Szentek Szentjében.

⁴¹ Amely a Szentély csarnokát elválasztja a Szentek Szentjétől.

⁴² Vagyis a Szentély épületében.

azt a Tóra: „Ekkor menjen ki?”⁴³ – לְפִי שֶׁהָיָה הַהֲזָאוֹת עַל הַפְּרֻכָּת – Mivel [amikor] a *páróchet-re*⁴⁴ elvégezte a hintéseket, – וְעָמַד מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנֵימֵי וְהָיָה – a hintés [közben] az oltártól befelé⁴⁵ állt, – וּבְמִתְנוּת הַמִּזְבֵּחַ – [ezért a vérnek] az oltárra való helyezéséhez – וְהִזְקִיקוּ לְצֵאת מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלַחֲוֶץ – az oltártól kifelé⁴⁶ kellett haladnia – וַיִּתְחִיל מִקֶּרֶן מִזְרְחִית צְפוֹנִית – és az északkeleti sarokkal⁴⁷ kezdenie.

וְכָפַר עָלָיו – **...és szerezzen engesztelést számára...** – וּמָה הִיא כְּפָרָתוֹ – Mi az engesztelése?...⁴⁸

וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר – **...és vegyen a tulok véreből és a bak véreből...** – מְעַרְבִין זֶה לְתוֹךְ זֶה – Összekeverve, egyiket a másikban.⁴⁹

וְהָיָה עָלָיו מִן הַדָּם בְּאַצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים, וְטָהָרוּ וְקִדְּשׁוּ מִטְּמֵאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (ויקרא טז, יט)
...és hintsen reá a vérből ujjával hétszer, így tisztítsa és szentelje meg Izráel fiainak tisztátalanságától. (3Mózes 16:19.)

אַחַר שֶׁנִּתְּן מִתְּנוּת בְּאַצְבָּעוֹ – **...és hintsen reá a vérből...** – אַחַר שֶׁנִּתְּן מִתְּנוּת בְּאַצְבָּעוֹ – Miután elvégzi a [vér]hintéseket az ujjával – עַל קַרְנוֹתָיו – az [oltár] szarvaira⁵⁰, – מִזָּה – וְהָיָה עָלָיו מִן הַדָּם – hét hintést végez a tetejére.

וְטָהָרוּ – **...így tisztítsa [meg]...** – מִמָּה שֶׁעָבַר – Attól, ami elmúlt.⁵¹

וְקִדְּשׁוּ – **...és szentelje meg...** – לְעֵתִיד לָבֵא – Az eljövendőre.⁵²

וְכִלָּה מִכְּפָר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֵהָל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְהִקְרִיב אֶת הַשְּׁעִיר הַחִי. (ויקרא טז, כ)

⁴³ Hiszen egyre beljebb tart a Szentélybe.

⁴⁴ Vagyis a Szentek Szentjét borító függönyre.

⁴⁵ Nyugati irányban.

⁴⁶ Vagyis keleti irányba, a bejárat felé (amely, természetesen, egyben a Szentély *kijárata* is).

⁴⁷ Amely az oltár *külső*, kelet felé eső oldala. Lásd Jómá 58b.

⁴⁸ Amint itt következik.

⁴⁹ Ennek az összevegyítésnek az az oka, hogy csupán egyetlen ilyen célú engesztelés engedélyezett a 2Mózes 30:10 szerint: „az engesztelő vétekáldozat vérével, egyszer az évben szerezzen engesztelést nemzedékeitek számára.” Ebből a versből vezet le a Talmud azt a követelményt, hogy ezt az engesztelést egy évben *egyszer* kell elvégezni, és ha a főpap a két áldozati állat vérént külön-külön mutatná be, akkor ez *kétszer* elvégzett engesztelés lenne.

⁵⁰ Ezek az oltár szarvszerűen kiemelkedő sarkai.

⁵¹ Vagyis a múltbéli tisztátalanságoktól.

⁵² Nem csupán a múltbéli tisztátalanságoktól kell megtisztítani, hanem meg is kell szentelni, hogy engesztelést lehessen szerezni rajta a jövőben. Ez a különbségtétel magyarázatot ad erre a kettős kifejezésre: „tisztítsa és szentelje meg”.

És midón végzett azzal, hogy megtisztította a szentélyt, a találkozás sátrát és az oltárt, akkor vezesse oda az élő bakot. (3Mózes 16:20.)

וְסַמַּךְ אֶהְרֵן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֹונֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם, וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹמֵי הַמִּדְבָּרָה. (ויקרא טז, כא)

És Áron tegye két kezét az élő bak fejére és vallja meg rajta Izráel fiainak minden büntettét és minden bűnét és minden vétküket, rakja azokat a bak fejére és küldje el egy erre kirendelt férfival a pusztába... (3Mózes 16:21.)

אִישׁ עֹמֵי – ...egy erre kirendelt férfival... – הַמוֹכֵן לְכָךְ – Aki készült erre [a feladatra] – מִיּוֹם אֶתְמוֹל – már az előző naptól [kezdődően].⁵³

וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֹונֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֹרָה, וְשָׁלַח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר. (ויקרא טז, כב)
...és vigye el a bak magán mind az ő bűneiket kietlen földre és bocsássa el a bakot a pusztába. (3Mózes 16:22.)

וְכָא אֶהְרֵן אֶל אֵהָל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לְבָשׁ בְּבֵאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ, וְהִנִּיחָם שָׁם. (ויקרא טז, כג)

Akkor menjen be Áron a találkozás sátrába, vesse le a lenruhákat, amelyeket felöltött, midón bement a szentélybe és hagyja azokat ott. (3Mózes 16:23.)

וְכָא אֶהְרֵן אֶל אֵהָל מוֹעֵד – Akkor menjen be Áron a találkozás sátrába... – שְׁאִין זֶה מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה – Bölcseink azt mondták, – אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ – hogy ennek a versnek nem ez a [megfelelő] helye, – וְנִתְּנוּ טַעַם לְדַבְרֵיהֶם – és szavaikat meg is indokolták – בְּמַסְכַּת יוֹמָא – a [Talmud] Jomá traktátusában.⁵⁴ – אָמְרוּ – Azt mondták: – נְאֻמָּה עַל הַסֵּדֶר – [jó] sorrendben van leírva, – כָּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה – Ez az egész rész – חוּץ מִבִּיָּאָה זו – kivéve ezt a belépést, – שְׁהִיא אַחַר עֲשִׂית עוֹלָתוֹ וְעוֹלַת הָעֶם – amely az ő égőáldozatának és a nép égőáldozatának a bemutatását⁵⁵ – וְהַקְטָרֶת אֲמוּרֵי פֶר וְשָׁעִיר – valamint a tulok és a kecskebak belső részeinek az elfüstölögtetését követi, –

⁵³ A Rádák és Rásbám szerint az *iti* szó egy olyan embert jelöl, aki kész elvégezni ezt a rituálét, mivel jól ismeri az Ázázel környékét.

⁵⁴ 32a. Ennek a versnek a 25. verset kellene követnie, és ők megmagyarázták, hogy miért nem azt követi.

⁵⁵ 24. vers

וְטוֹבַל – amiket arany ruhában kint végzett el [a főpap], – וּמְקַדְּשׁ – [majd ezt követően] alámeríti [testét] és megszenteli [kezét és lábát], – וּפּוֹשֵׁט – leveszi [az arany ruhát], – וְלוּבֵשׁ בְּגָדֵי לָבָן – és felveszi a fehér ruhákat,⁵⁶ – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶל אֶהֱל מוֹעֵד – és akkor menjen be a találkozás sátrába, – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – hogy kihozza a kanalat és a füstölőserpenyőt, – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – amellyel füstölőszert füstölögtetett – לְפָנֵי יְהוָה – a Szentek Szentjében.

וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ – ...vesse le a lenruhákat... – אַחֲרַי שֶׁהוֹצִיאָם – Miután kihozta azokat⁵⁷, – וְלוּבֵשׁ בְּגָדֵי זָהָב – felölti az arany ruhákat – לְתַמִּיד שֶׁל בֵּין הָעֲרֵבִים – az állandó délutáni [égőáldozat bemutatásához].

– וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – És ez a Szentély-szolgalat rendje: – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – (a) A reggeli állandó áldozat arany ruhákban; – וְעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ וְשִׁעִיר הַפְּנִימִים – (b) a tulok és a kecskebak [bemutatásának] benti szolgálata⁵⁸ – וְקִטְרֵת שֶׁל מִקְתָּה – és a serpenyő füstölőszer – וְלוּבֵשׁ בְּגָדֵי לָבָן – fehér ruhákban; – וְאֵילֵי וְאֵילֵי הָעֵם – (c) a [főpap] kosa és a nép kosa – וּמְקַצֵּת הַמוֹסָפִין – és a muszáf áldozatok egy része⁵⁹ – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – arany ruhákban; – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – (d) a kanál és a serpenyő kihozatala – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – (e) és a muszáf áldozatok maradéka⁶⁰, – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – a délutáni állandó [égő]áldozat – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – és a [magában a] Szentély-ben bemutatott füstölőszer,⁶¹ – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – [amelyet] a belső oltáron [mutat be], – וְהוֹצִיא אֶת הַכֶּהֵן וְאֶת אֶהֱל מוֹעֵד – arany ruhákban.

– וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – A versek rendje – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – a szolgálatok szerint – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – a következő: – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – „és bocsássa el [a férfi] a bakot a pusztába,”⁶² – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – „És [a főpap] fűrössze meg testét vízben,”⁶³ stb., – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – „menjen ki és készítse el égőáldozatát,”⁶⁴ stb., – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – „és a vétékáldozat zsírját,”⁶⁵ stb., – וְהָיוּ סִדְרֵי הָעֲבוֹדוֹת – és [aztán] az

⁵⁶ Nachmanidész rámutat, hogy ebben a részben igazából jó sorrendben követik egymást a versek, ha jól megértjük a sorrendben rejlő szándékot. A Tóra először ismerteti a főpap által „fehér ruhában” elvégzett teljes jom kipur-i szolgálatot, és csak *ezt követően* ejt szót a rendszeres napi szolgálatról, amelyet a főpap aranyruhadarabokban végez; ez az az öltözet, amelyet a jom kipurt kivéve nap mint nap visel. Mivel ennek a résznek a jom kipur-i engesztelőáldozat a fő tárgya, ezért arról olvashatunk először.

⁵⁷ Ti. a kanalat és a füstölőserpenyőt.

⁵⁸ Vagyis amely állatok vérét a Héchal-on belül hintette (6-22. vers.); ezért nevezik ezeket benti áldozatoknak.

⁵⁹ A hét juh, amelyekről a 4Mózes 29:8-ban esik szó.

⁶⁰ A 4Mózes 29:8 és 11-ben említett tulok és kos.

⁶¹ Vagyis a mindennapi megszokott füstölőszer.

⁶² 22. vers

⁶³ 24. vers

⁶⁴ Uo.

egész szakasz, – עד וְאַחֲרָיִךְ כִּן יָבֹא אֶל הַמִּחֲנֶה – addig, hogy „és azután bemehet a táborba,”⁶⁶ – וְאַחֲרָיִךְ כִּן יָבֹא אֶחָרִיךְ – és ezt követően: „[Akkor] menjen be Áron.”⁶⁷

שְׂטֵעוּנֵיךְ גְּנִיזָה – [Ez] azt tanítja, – מְלַמֵּד – **...és hagyja azokat ott.** – וְהִנִּיחֵם שָׁם – hogy azokat el kell rejteni; – וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּאוֹתָן אַרְבָּעָה בְּגָדִים – ezt a négy [len]ruhát nem fogja használni – לְיוֹם כְּפוּרִים אַחֵר – egy újabb jom kipurra.

וְרַחֵץ אֶת בְּשׂוּרוֹ בַּמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו, וַיִּצָּא וַעֲשֵׂה אֶת עֲלָתוֹ וְאֶת עֲלַת הָעֵם וְכִפֹּר בְּעֶדוֹ וּבְעֶד הָעָם. (ויקרא טז, כד)

És füröszse meg testét vízben szent helyen, és öltse fel ruháit, menjen ki, és készítse el égőáldozatát és a nép égőáldozatát, hogy engesztelést szerezzen a maga és a nép számára. (3Mózes 16:24.)

– **És füröszse meg testét...** – לְמַעַלְהָ לְמַדְנֹו – Fentebb⁶⁸ megtanultuk – מוֹרַחֵץ אֶת בְּשׂוּרוֹ וְלָבַשׁ – abból, hogy „...füröszse meg testét vízben, és vegye fel azokat,” – שְׂכֻשָׁהוּא מִשְׁנָה – hogy amikor átöltözik – מִבְּגָדֵי זָהָב לְבָגֵי לָבָן – arany ruhából fehér ruhába, – טָעוֹן טְבִילָה – meg kell merítkeznie, – שְׂבָאוֹתָהּ טְבִילָה – mert annál a megmerítkezésnél⁶⁹ – פָּשַׁט בְּגָדֵי זָהָב – előbb levette arany ruháit, – שְׂעֵבֵד בָּהֶן – amelyekben ellátta – עֲבוֹדַת תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר – a mindennapos reggeli áldozat szolgálatot, – וְלָבַשׁ בְּגָדֵי לָבָן לְעֲבוֹדַת הַיּוֹם – majd magára öltötte a [jom kipur] napi áldozat fehér ruháit, – וְכֵאֵן לְמַדְנֹו – itt pedig megtanultuk, – שְׂכֻשָׁהוּא מִשְׁנָה – hogy amikor átöltözik – מִבְּגָדֵי לָבָן לְבָגֵי זָהָב – fehér ruhából arany ruhába, – טָעוֹן טְבִילָה – meg kell merítkeznie.

– **...szent helyen...** – הַמְּקוֹדֵשׁ בַּקִּדְשׁ עֲזָרָה – [A külső] udvar szentsége által szentesített [helyen], – וְהִיא הֵיטָה בְּגַגְּ בֵּית הַפְּרִיָה – és ez Párvá termének⁷⁰ tetején volt. – וְכֵן אַרְבַּע טְבִילוֹת – És ugyanígy [mind] a négy megmerítkezés, – הַבָּאוֹת חוֹבָה לְיוֹם – amely kötelező [jom kipur] napján [Párvá

⁶⁵ 25. vers

⁶⁶ 28. vers

⁶⁷ 23. vers

⁶⁸ A 4. versben.

⁶⁹ Amelyet a 4. vers említ.

⁷⁰ Párvá terme a Szentély területén volt. A Talmud (*Jomá* 35a.) kifejti, hogy Párvá egy perzsa „mágus” volt. Rábénu Chánánél szerint Párvá annyira szerette volna látni azt, ahogyan a főpap végrehajtja a jom kipuri szolgálatot, hogy alagutat fúrt a Szentély alá. Amikor a papok felfedezték Párvát az alagútban, megölték, amiért illetéktelenül behatolt a Szentélybe. Ennek ellenére, elhibázott módon kifejezett rajongásának elismeréséül, a Szentély egyik épületét róla nevezték el.

termének tetején történt]; – אָבֹל הָרֵאשׁוֹנָה הַיְתֵהָ בְּחֹל – ám az első [megmerítkezés] nem szent helyen történt.⁷¹

וְלָבַשׂ אֶת בְּגָדָיו – **...és öltse fel ruháit...** – שְׂמוֹנֶה בְּגָדִים שֶׁהוּא עוֹבֵד בָּהֶן – Azt a nyolc ruhát, amelyekben a szolgálatot végzi – כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה – az év összes [többi] napján.

וַיֵּצֵא – **...menjen ki...** – מִן הַהֵיכָל – A Szentély csarnokából – אֶל הַחֲצַר – az udvarra, – שָׁמֹרְבַח הָעוֹלָה שָׁם – ahol az égőáldozati oltár állt.

וַיַּעֲשֶׂה אֶת עֹלֹתוֹ – **...és készítse el égőáldozatát...** – אֵיל לְעוֹלָה הָאֲמֹר לְמַעֲלָה – Az égőáldozatnak szánt, fentebb⁷² említett kost.

וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה הָאֲמֹר לְמַעֲלָה – **...és a nép égőáldozatát...** – וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה הָאֲמֹר לְמַעֲלָה – És egy kost a fentebb⁷³ említett égőáldozat céljára: – וּמֵאֵת עֶרְתַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר – „És vegyen Izráel fiainak községétől...”.

⁷¹ Ez a megmerítkezés tulajdonképpen minden olyan személy számára kötelező volt, aki be kívánt lépni a külső udvarba.

⁷² A 3. versben.

⁷³ Az 5. versben.